

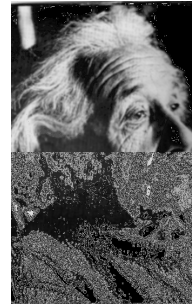
איינשטיין והדת הקוסמית

משה (מקס) ימר, *איינשטיין והדת – פיזיקה ותיאולוגיה*, הוצאת אוניברסיטת בר אילן/ידיעות ספרים, 2007.

יש הטוענים כי מדענים גדולים הם בדרך כלל פילוסופים קטנים. אולם לאחר קריאת ספר זה מתפוגג רושם זה לגבי איינשטיין. מתוך השפע העצום של כתביו, התכתבויותיו, הופעותיו בתקשורת וכו' אנו מוצאים התבטאויות פילוסופיות והתייחסויות לפילוסופים ידועים. ידועה הפילוסופיה של המרחב והזמן של איינשטיין הכרוכה בתורת היחסות, או מחשבותיו על מהות המדע. כאן אנו עדים לפן נוסף של חשיבתו: הקשר בין הדת למדע ויחסו המיוחד לדת.

פרופ' משה ימר מדגיש את הרקע הביוגרפי לדתיותו נטולת המצוות והטקסים של איינשטיין.

בחוויה הרליגיוזית שלו התמזגו "מוזיקה, טבע ואלוהים". הקשר בין מוזיקה ואלוהים מומחש על ידי האירוע בו חיבק איינשטיין את יהודי מנוחין בתום קונצרט כאשר הוא קורא: "עכשיו אני יודע שיש אלוהים בשמים!" המילה "מוזיקה" מתייחסת במקרה זה למנוחין המנגן את באך, בטהובן וברהמס, ולא דווקא למוזיקת פופ. הוא מעיד על הדתיות העמוקה אליה הגיע מתוך הינתקותו מהבלי העולם הזה החומריים. ובכך מותר האדם מן הבהמה – בהיותו יצור חושב ומרגיש.

אלברט איינשטיין

מרד הנעורים שלו התבטא בכפירתו בסמכות מסורתית ובמיוחד בסירובו לעבור טקס בר-מצווה. האם קיים קשר בין מרדנות זו לבין כפירתו במוסכמות שהובילה למהפכה המדעית הגדולה שחולל מספר שנים מאוחר יותר עם תורת היחסות? ימר מציין כי כמה ביוגרפים

רואים בספקות שהתעוררו אצלו בצעירותו לגבי אמיתותו של התנ"ך את המקור לחופש המחשבה שלו בכל הנוגע לחשיבה מדעית "ואפילו מחשיבים אותם] לתנאי הכרחי לגילוי תורת היחסות". בספרי *מהאמבה עד איינשטיין* אני מציין כי אחד מהגורמים ליצירתיות במדע הוא ניתוק מהקהילה המדעית – מה שמאפשר למדען להגיע לרעיונות חדשניים שאינם תלויים בהסכמה רחבה. ואכן ידועה העובדה שאיינשטיין החל את הקריירה שלו מחוץ לאקדמיה – במשרד הפטנטים – כאשר הגה את תורת היחסות. כאן אנו למדים על הקשר בין יצירתיות לבין נטייתו של היוצר לספקנות ולכפירה במוסכמות. שני הגורמים הללו – הניתוק מהקהילה המדעית והאי־קונפורמיזם – השתלבו זה בזה אצל איינשטיין והעצימו את היצירתיות. בהקשר זה מביא ימר את דברי איינשטיין האומר כי "הגורל העניש אותי על הבוז שלי לסמכות בכך שהפך אותי עצמי לסמכות".

בהיותו סטודנט בציריך הושפע איינשטיין מעמיתים אשר ראו באידיאולוגיות של מרקס ומאך תחליף לדת המקראית. יש הרואים בהשפעות אידיאולוגיות מהפכניות אלה את הכוח המניע למהפכה המדעית של תורת היחסות. ימר מגיע מכאן להשערה כי ההתנכרות לסמכות הדת היא מקור ההישג הגדול ביותר בתולדות החשיבה האנושית. אולם, מציין ימר, איינשטיין לא ראה את המדע והדת כמנוגדים זה לזה אלא כמשלימים זה את זה: וכי "כל ההשערות המעמיקות ביותר בתחום המדע צומחות מרגש דתי עמוק, ובהעדר רגש כזה היה נבצר מהן להיות פוריות". כאן איינשטיין נסחף במקצת. וכי מהו "רגש דתי עמוק"? ידוע שגם שיקולים אסתטיים מהווים לעיתים גורם נכבד בבחירת תיאוריה מדעית ובהצלחתה. הרגש הדתי אמנם יכול להוות שיקול בבחירת תיאוריה, אולם השיקול הדתי־קוסמי האיינשטייניאני קרוב למדי לשיקול אסתטי. כאשר איינשטיין שאף להגיע לתיאורית השדה המאוחד שלו, הוא חיפש תיאוריה אחת שתקיף את כל התופעות הפיזיקליות. רעיון זה – רעיון אחדות הטבע – קרוב לרעיון האל האחד בדתות המונותאיסטיות. מצד שני, התיאוריה המאוחדת מגלמת בתוכה את עקרון פשוטות הטבע, ותיאוריה פיזיקלית פשוטה נחשבת גם ליפה. ניתן אפוא

להגיע למסקנה שהחוש האסתטי במדע והרגש הדתי־קוסמי מתמזגים זה בזה אצל איינשטיין. ימר אינו מדגיש נקודה זו. קשה לומר שהפילוסופיה הדתית של איינשטיין כפי שהיא משתקפת בספר הייתה סיסטמטית ועקיבה. על השקפותיו ודעותיו השונות בנושאים שונים ומשונים ניתן ללמוד מתוך שפע של מקורות: אמירות, אמרות, שירים, צילומים, מכתבים, מאמרים, הרצאות, שיחות וראיונות לכלי התקשורת. על כך יעידו 39 עמודי ההערות ומראי מקום בספר הכולל 169 עמודי טקסט. לדוגמה, קטע משיר המוקדש לשפינוזה:

מה אהבתי את האיש האציל הזה
לא אוכל לתאר זאת במלים
אך חוששני שהוא נותר לבדו
ולראשו הילת קדושים שכולה שלו.

לקטע זה מצורף הסבר פילוסופי קצר: על־פי שפינוזה, ביקום שולט סדר קוסמי שהוא מכני או מתמטי, ללא מגמתיות כלשהי או עקרונות מוסריים הקיימים רק לגבי בני אדם. זהו תיאור מקוצר של ההסבר הקצר של ימר. ומוסיף ימר כי איינשטיין לא ראה את עצמו מומחה לשפינוזה, וכי "לא די באהבה לשפינוזה להתיר את הכתיבה עליו". בניגוד לפיזיקאים רבים לפניו ואחריו לא הרשה לעצמו איינשטיין, במקרה זה, להתפלסף בנושא שאינו מומחה בו. ואומנם, יש הטוענים כי פיזיקאים רבים מרשים לעצמם לעיתים, בהסתמך על הישגיהם בפיזיקה, להביע דעות נחרצות בנושאים פילוסופיים, דעות המעוררות גיחוך אצל הפילוסופים. אין אנו יכולים לומר זאת על איינשטיין, לפחות במקרה זה בו הוא מפגין צניעות ראויה. רגשי ההזדהות וההערצה שחש איינשטיין כלפי שפינוזה מזכירים לי את התפעמותו מנגינתו של מנוחין. אין זה יחס כלפי ההגות של שפינוזה בלבד. מעורבים כאן רגשות אישיים עמוקים. איינשטיין מתגלה כאן כרומנטיקן. בצד הפילוסופי תופס איינשטיין, בדומה לשפינוזה, את "אלוהים כישות מופשטת, ברוח הציווי המקראי 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה'". הוא האמין באלוהים נוסח שפינוזה ולא

באל אישי שמגלה עניין באדם, בגורלו ובמעשיו. דתו לא הייתה קשורה לבתי תפילה ומוסדות. ולגבי הקשר בין דת למדע, מצטט ימר את אמירתו "מדע בלי דת צולע; דת בלי מדע היא עיוורת", היכולה לשמש מוטו לספר, ומותיר את הפרשנות לקורא. אם ננסה לפרש את החלק הראשון של האמירה, הרי את המילה "צולע" ניתן לפרש כ"לא-מושלם". כי הדת (הקוסמית) באה להשלים את מה שהמדע אינו עוסק בו: את התשובה לשאלה מדוע תופעות הטבע מציינות לחוקים מתמטיים פשוטים ואלגנטיים מוצאים בדת: ההשגחה העליונה היא האחראית לכך שישנם סדר וחוקיות בעולם. המדע מנסה, ניתן לפרש, לגלות את הסדר והחוקים הללו. ואילו בחלק השני של האמרה הנ"ל ניתן לפרש את המילה "עיוורת" בכך שהדת אינה יכולה לגלות את הסדר והחוקים. היא זקוקה למדע. הדת והמדע משלימים אפוא זה את זה.

לאחר שסיים לפתח את תורת היחסות הכללית שנחלה הצלחה משמעותית ניסה איינשטיין להגיע לנוסחה או לתיאוריה מקיפה אחת שתסביר את מכלול התופעות שהיו ידועות אז, כמו תופעות הכבידה והאלקטרומגנטיות, ובמשימה זו, לה הקדיש את מירב מאמציו במשך שנים רבות, הוא נכשל שוב ושוב. הוא האמין שתיאוריה זו – תיאורית השדה המאוחד – חייבת להתגלות בסופו של דבר. ימר מצביע על הסבר אפשרי לעקשנותו של איינשטיין, לנוכח אכזבותיו הרבות. הדבר נובע מאמונתו הדתית של איינשטיין ברוח הכרתו של שפינוזה באחדות הטבע: "אלוהים הוא אחד, מכאן שמטבע הדברים יש רק הוויה אחת בטבע". אם ימר צודק, אזי השנים הרבות שהקדיש איינשטיין לתיאוריה הכושלת שלו נבעו מאמונתו הדתית. גם כיום מחפשים הפיזיקאים את התיאוריה שתאחד את כל כוחות הטבע הידועים, כך שבסופו של דבר, יתכן ומטרתו של איינשטיין תושג בכל זאת. ובכלל, התפתחות מדעית אינה תוצר פעילותו של מדען בודד אלא תוצר של תהליך קולקטיבי בו משתתפים מדענים רבים, תהליך הנמשך לעתים שנים רבות – מעבר לשנות חיי מדען אחד.

איינשטיין האמין בדטרמיניזם נוסח שפינוזה, דהיינו שכל האירועים בטבע נקבעים בהתאם לחוקים של סיבה ותולדה. לכן, טוען ימר, הוא התנגד למכניקת הקוונטים שאינה דטרמיניסטית אלא

הסתברותית, כלומר אינה קובעת את התנהגותם של חלקיקים בודדים. כאן באה התבטאותו המפורסמת: ש"אלוהים אינו משחק בקוביה". עד היום חשבתי ש"אלוהים" מופיע כאן בצורה מטפורית בלבד ושביטוי זה משקף את אייכולתו של אבי תורת היחסות לעכל את התפיסה ההסתברותית של מכניקת הקוונטים. כעת, לאחר קריאת הספר, נראה לי כי בהחלט יתכן שאיינשטיין התכוון כאן לאלוהים ברצינות.

איינשטיין שלל האנשה (אנתרופומורפיזם) של מושג האלוהים. וכאן טוען ימר כי איינשטיין יכול היה לראות בעמדה זו תולדה הגיונית של הדיבר השני בעשרת הדיברות "שאושר על עשיית צלם מוחשי של האלוהי". אומר איינשטיין כי מושג האלוהים יכול להיתפס רק דרך "הרציונליות והמובנות של העולם שנמצאות מעבר לכל עבודה מדעית מסדר גבוה". כלומר, גם מחקר מדעי מתקדם ככל שיהיה אינו יכול לקרבנו לתפיסת מושג האלוהים. מושג זה "מורכב מרגש עמוק יחד עם אמונה בתודעה עילאית". אולם ככל שאיינשטיין מנסה לעטוף את דבריו במילים גבוהות, קשה להבין את פשר מחשבותיו. אין הוא משתמש כאן בשפה מדעית וגם לא בשפה פילוסופית. הוא חש ברגשות נשגבים מבינתנו; הניסוחים המילוליים של רגשות אלה אינם ברורים. למה התכוון כאשר דיבר למשל על "תודעה עילאית"? בהסבריו על מקור הדת הוא משתמש בשפה מובנת ולא בשפה פרטית. הוא טוען למשל שמקור הרעיונות והטקסים הדתיים הוא בפחד מרעב, מחיות טרף, מחולי וממוות. איינשטיין נתקל כנראה בכמה השערות של אנתרופולוגים וחוקרי דתות, אולם מתקבל הרושם מדברי ימר שהוא לא היה מומחה בתחום זה (כשם שלא ראה את עצמו מומחה לשפינוזה). התיאוריה שלו על התפתחות הדת התבססה על השערות סבירות אולם ללא ביסוס מוצק. על-פי תיאוריה זו, לאחר שלב הפחד שהוא מקור הדת בא השלב השני בהתפתחות הדת: התפיסה החברתית או מוסרית לפיה "אלוהים הוא גורם שגומל ומעניש, מנחם בעת מצוקה ומשמר את נשמות המתים". איינשטיין שואב את הרעיונות אלה מהתנ"ך והברית החדשה אין ימר מציין מה היו הרעיונות האלטרנטיביים. בקיצור, איינשטיין אינו מציג ביסוס מדעי להשערותיו-קביעותיו. וספק אם

הוא רואה את תחום חקר הדת – התיאולוגיה – כמדע בכלל. לכן הוא יכול להפריח השערות ולהסתמך על אחרים הנוהגים כך. ימר אינו משכילנו בעניין זה. הוא רואה את תפקידו רק בהבאת אמירות והשערות שונות מפי אנשי דת, תיאולוגים ופילוסופים של הדת אשר מחלקם שאב אינשטיין את קביעותיו, בנוסף לרעיונות תיאולוגיים פרי מחשבתו הוא.

כאן בא השלב השלישי של החוויה הדתית אליבא דאינשטיין: הופעת "הרגש הדתי הקוסמי". זוהי הגרסה של החוויה הדתית אותה הוא מאמץ, ושוב הוא חוזר לניסוחים עמומים ולא מדעיים. לדברי אינשטיין מצב זה קשה מאוד לתיאור "בעיקר מפני שאין שום תפיסה אנתרופומורפית של אלוהים שמתאימה לו". האדם החווה רגש זה "רוצה לחוות את היקום כמכלול משמעותי אחד". זהו רגש קשה להעברה למישהו שלא התנסה בו בעצמו. מי שפתוח לרגש זה יכול לחוותו תוך עיסוק באומנות ובמדע. חוויה זו מזכירה לנו את התרוממות הרוח שמעוררת ההאזנה למוזיקה קלאסית, או היופי המתגלה בתגליות תיאורטיות גדולות בפיזיקה. ימר מצטט את אינשטיין הטוען "שחוויה דתית קוסמית היא הכוח המניע החזק והאציל ביותר מאחורי מחקר מדעי". חוויה זו דומה לאירוע האבריקה (eureka) הארכימדי של הארה לא-צפויה, שבעקבותיה מתגלה פתרון לבעיה שעד עתה הייתה בלתי פתירה.

ימר מתאר את הדיון הנרחב שהתעורר בתקשורת בעקבות מאמרו של אינשטיין "דת ומדע" שפורסם ב"ניו יורק טיימס" ב-1930. מאמר זה עורר תגובות רבות. בין השאר הותקפה עמדתו בדבר הדטרמיניזם הבלתי מוגבל, שמוציא מכלל חשבון את חופש הרצון, ולכן גם את עשיית החטא. ניתן לומר אפוא שעל-פי הדת הקוסמית של אינשטיין אלוהים אינו משחק בקובייה ולכן החטא הוא בלתי אפשרי ואין מקום לעונש ולגמול על התנהגות "רעה". ואילו תורת הקוונטים על-פי הפרשנות ההסתברותית המקובלת מאפשרת לבני האדם לחטוא. התפיסה ההסתברותית הזאת יוצרת את ההבדל בין חיית הטרף לאדם. הנחש מתנהג באופן דטרמיניסטי ולכן מושג החטא או הרוע אינו חל עליו. רק האדם יכול לחטוא. אולם אינשטיין אינו מקבל הבחנה זו: ימר מתאר התכתבות עם רב שהציע לו "לרכך

את חומרת הדטרמיניזם שלו באמצעות אימוץ התיאוריה ההסתברותית של מכניקת הקוונטים". איינשטיין השיב שהוא "נותר דטרמיניסט איתן בדעתו משום שאין לו ספק כי 'הבסיס התיאורטי למכניקת הקוונטים יוחלף בבוא העת בתיאוריה דטרמיניסטית'". האמון בדטרמיניזם בלתי מוגבל או בסיביות בלתי מוגבלת הוביל אותו למסקנה שאינו יכול לשנוא את אויבו כי האויב חייב לעשות את אשר הוא עושה. ומכאן ניתן להגיע למסקנה שכשם שאינך יכול לשנוא את הנחש הארסי אינך יכול לשנוא את אויבך.

אולם זוועות השואה קטעו את הדיון הזה והעבירו אותו מהמישור המופשט למישור המוחשי. איינשטיין גרס כי הגרמנים אחראים למעשי הרצח ההמוניים ועליהם להיענש כעם. הוא שנא את מבצעי הפשעים האלה, בניגוד למה שאומר הדטרמיניזם הבלתי מוגבל בו האמין. מה ההבדל בין הנחש הארסי המכיש את קורבנותיו לבין היטלר? הדטרמיניסט הבלתי מתפשר חייב להתייחס אל שניהם באותה צורה: שניהם, הנחש והיטלר, אינם אחראים לתוצאות מעשיהם ואינם נושאים באשמה. אולם כאשר שנא את הצורך, הוא התייחס אליו כאחראי למעשיו. מתקבל הרושם מדברי ימר שאינשטיין סבל כאן מ"פיצול אישיות". כמדען האמין בדטרמיניזם בלתי מוגבל ובאלוהים הקוסמי. אולם כאשר נודעו זוועות השואה ראה את הגרמנים כעם אחראים למעשי הרצח ההמוניים. יש כאן נסיגה מהדטרמיניזם הבלתי מוגבל.

על היחס בין המדע לדת אומר איינשטיין, בניסוחו של ימר: "מכיוון שהמדע עוסק רק במה שישנו אך לא במה שצריך להיות, אין שום אפשרות לניגוד או עימות בין השניים". אולם ידוע העימות בין הכנסייה לבין גלילאו בו טושטשו הגבולות בין המדע לדת. תחום מדעי נוסף בו היו התכתשויות בין הדת למדע הוא הדרוויניזם. היבט נוסף לחלוקת העבודה בין המדע לדת, על פי איינשטיין: הדת מציבה את היעד, ואילו המדע מראה את האמצעים להשגתו. היעד הוא החתירה לאמת ולהבנה. יעד זה מושג באמצעות השיטה המדעית.

איינשטיין לא האמין באלוהים אישי הגומל ומעניש, אולם הוא לא היה אתאיסט והגן בתוקף על דתיותו הקוסמית. בהקשר זה מספר ימר על הקשר בין איינשטיין לישראל. דוד בן-גוריון, בדומה לאיינשטיין,

היה מעריך מושבע של שפינוזה והאמין ב"ישות בלתי מושגת, שאי-אפשר להגדירה, אפילו לראותה בדמיון, אך היא נעלה לאין-שיעור מכל מה שאנו יודעים ומסוגלים לתפוס בהכרתנו, אמונה שלא הייתה שונה בהרבה מאמונתו של איינשטיין". תפיסה זו של אלוהים מלווה בתחושה עמומה שאינה ניתנת לתיאור מילולי או פלסטי. איינשטיין תיאר חוויה זאת בהשראת המוזיקה של המלחינים הגדולים וההרמוניה המופלאה של היקום כפי שהיא משתקפת בתיאוריות הגדולות של הפיזיקה. אולם נראה כי מושג האלוהים שביטא בן-גוריון בעקבות שפינוזה היה בעל דרגת ההפשטה הגבוהה ביותר.

ימר מתאר את גל התגובות של אנשי דת על מאמר של איינשטיין משנת 1940, בו דחה את מושג האלוהים האישי והטיף לאלוהים הקוסמי בו האמין. באחת מהתגובות, שהתפרסמה בכתב-עת קתולי, נאמר שכשם ש"סנדלר צריך להישאר צמוד לאימום הנעליים שלו" כך "צריך מדען להישאר צמוד למדע שלו". ומי שמדבר על הדת צריך לפחות להתפלל באופן סדיר. אם "תהליכי החשיבה של פרופסור איינשטיין בתחום המדע אינם חדים יותר מכפי שהם בתחום הפילוסופיה... אין לי אלא להפוך לספקן בכל הנוגע לתורת היחסות". ואומנם מתקבל הרושם שאיינשטיין "ניצל" לעתים את עובדת היותו מדען וכוכב תקשורת כה מפורסם על מנת להביע דעות החורגות בהרבה מתחום מומחיותו, לרבות בנושאים תיאולוגיים ופילוסופיים. ימר מביא סדרת ציטוטים מפי מבקרים של מושג האלוהים הקוסמי, בהקשר של מאמר של איינשטיין שהופיע בספטמבר 1940. אחד מהמבקרים כותב כי איינשטיין מנסה לתפוס את אלוהים בכלים מדעיים ומבלבל בין אמונה לידע. אולם, כפי שראינו, איינשטיין מתאר את חווית האלוהות הקוסמית באמצעות המוזיקה של המלחינים הגדולים וההרמוניה המופלאה של היקום שאי-אפשר לאפיינן ככלים מדעיים. מה שניתן לומר הוא שהחוויה הדתית הקוסמית מתעוררת בהשראת המוזיקה הקלאסית והתיאוריות הגדולות של הפיזיקה. מבקר אחר טוען כנגד דחיית מושג האלוהים האישי בנימוק שההשקפה הדטרמיניסטית הגלומה במושג האלוהים

הקוסמי מסירה מעל היטלר את האחריות האישית לגירוש יהודי גרמניה (יש לזכור שמדובר על התקופה שלפני מחנות המוות). ימר טוען שהרגש הדתי הקוסמי, "שתחושת המסתורין טמונה בחובו", עומד ביסוד הפילוסופיה הדתית של איינשטיין. בהזדמנויות אחרות הוא מדגיש שאינשטיין אינו מיסטיקן. ב-1955 כותב איינשטיין שאנו מתייחסים למבנה המפואר של הטבע, שאנו מבינים רק באופן חלקי, "בתחושת ענווה ושפל רוח. תחושה זו היא הרגש הדתי האמיתי שאין לו ולא כלום עם מיסטיציזם". ימר מציין בעניין זה כי איינשטיין "מעולם לא ראה את 'הרגש הדתי הקוסמי' שלו כתחליף לחשיבה רציונלית". אם נתרגם "חשיבה רציונלית" ל"חשיבה מדעית", ניתן לראות את הרגש הדתי הקוסמי כמשלים לחשיבה המדעית; רגש זה מלווה בתחושת התפעמות, מצד אחד, ותחושת ענווה ושפל רוח, מצד שני, כאשר התחושה הראשונה מובילה לתחושה השנייה.

נראה כי האלוהים הקוסמי של איינשטיין ממלא תפקיד דומה לזה שממלאת תורת השדה המאוחד בפיזיקה שלו. ימר מביא את דברי התיאולוג פרידריך שליירמאכר כי "תחושת האחדות שביסוד כל הדברים הסופיים והזמניים" היא שמולידה את רעיון האלוהים. איינשטיין לא הצליח להגיע לתיאוריה המאוחדת, אולם ניתן לומר שהתיאוריה האידיאלית שתסביר ותאחד את כל התופעות, היא התגשמות ה"מונותיאזם" בתחום הפיזיקה שמשמעותו היא המעבר מתיאוריות חלקיות לתיאוריה מאוחדת המכסה את כל התופעות. ימר אינו עומד במפורש על הקבלה זו שבין חזון התיאוריה המאוחדת של איינשטיין לבין אמונתו בדת הקוסמית או באל אחד לא אישי השולט ביקום. ימר מציין בכל זאת את היחס הדומה הניתן על-ידי איינשטיין לדת ולמדע: "הפילוסופיה הדתית... היא מערכת חשיבה רציונליסטית ובתור שכזאת אפשר להעמיד אותה – כמעט כמו הייתה תיאוריה מדעית – לביקורת על-פי קריטריונים מתודולוגיים של עקיבות הגיונית פנימית". כאן נוקט ימר בגישה המיושנת שעל-פיה המדע כפוף ללוגיקה ומתודולוגיה נוקשה, אולם זה שנים רבות שמרבית הפילוסופים של המדע אינם גורסים כך. למשל, מדענים המאמצים תיאוריה הנחשבת יפה בעיניהם ימשיכו להחזיק בה למרות

שאינה תואמת לכאורה את כל העובדות על-פי הקריטריונים המתודולוגיים היבשים. אולם מיד לאחר מכן, הוא מביא מדברי רוי מוריסון, פרופסור לתיאולוגיה פילוסופית, על הפילוסופיה הדתית של איינשטיין. על פיו איינשטיין אימץ עמדה אחת לגבי הדת, הפילוסופיה והמדע. עמדה זו "מניעה את החתירה לאידיאלים האתיים הרמים ביותר ולהבנת היקום העמוקה ביותר שבגדר האפשר". איינשטיין רואה את עקרונות היסוד האתיים והמדעיים כהמצאות חופשיות של הדמיון המדעי ולא כמוכתבים באופן א-פריורי נוסח קנט.

הפרק האחרון של הספר דן בהשלכות התיאולוגיות של תיאוריות מרכזיות כמו תורת היחסות ותורת המפץ הגדול, דיון זה כרוך בנושאים פיזיקליים מורכבים שלא אעסוק בהם במסגרת זו. ימר מסכם את גישתו של איינשטיין לקשר שבין המדע לדת בכך שגילוי חוקי הטבע וההרמוניה השולטת ביקום מביאה לתחושת התפעמות ויראת כבוד ובכך מקדם המדע את הדת.

אהרון קנטורוביץ, ביה"ס לפיזיקה ואסטרונומיה, אוניברסיטת תל-אביב